

Szivar és hamu...

Néhány személyes gondolat Munkácsy Mihály művészetéhez

1844. február 20-án, Munkácson megszületett Lieb Mihály.

Olyan kor forrongó időszakába született bele, amikor egy nemzet fájdalma és szabadságvágya sűrűsödött össze a lelkekben, s a harcok kibomló sikereinek mámora véres kudarcba robbanva törte össze a szabadsághoz, igazsághoz fűződő illúziókat, vágyakat. Egész sorsok, életek parázslottak és hamvadtak el idegen hatalmak érdekeinek fullasztó levegőjében ekkor.

A kis Lieb Mihály születésének első pillanataitól megtapasztalhatta a világ fényeit és szörnyűséges árnyékait, mélységek és magasságok szédítő kontrasztjait járva be. Életének hetedik évére már elveszítette szüleit. Anya és apa, akik egy kisgyermek lelki épülése számára a legfontosabbak lennének a világból, már csak az álmokban, s a szeretetvágyban fájó halvány, bizonytalan emlékképek maradhattak számára.

A sors azonban – talán igazságot szolgáltat? - segítőt is rendelt mellé, akik életútján fontos támaszai lehettek és hozzásegíthették ahhoz, hogy fiatalon kifejleszthesse azokat a képességeket, megszerezhesse azokat az ismereteket, amelyek végül mesteri szinten tették lehetővé a benne dülő végtelen érzések drámájának kifejezését. Személyisége olyan úton fejlődött, alakult, amelyen a pokoli tűz és a fájdalom jeges hidege edzették az érzelmeket és a szeretet csak apró cseppekben jutott neki – igaz, talán többnyire a legjobbkor.

A kedves rokonok, akik a maguk nehézségei mellett gondoskodtak róla és tanították, a nehéz asztalosinas évek tapasztalatai, majd Szamosy Elek, a festőművész, aki a bécsi Művészeti Akadémia tanultságát, a festőművészet mesterségét csillantotta meg előtte, majd Ligeti Antal festőművész, aki támogatta őt, s egyengette útját a bécsi Akadémiáig, hogy aztán báró Eötvös Józseftől, a magyar kormány akkori kultuszministerétől kapott ösztöndíjjal további tanulmányokat folytathasson és kiteljesíthesse tehetségét.

Huszonkét éves korától Munkácsy Mihály néven szerepel a hivatalos iratokban.

Tehetsége mellett személyisége fejlődésének sajátos körülményei nagyban meghatározták, hogy a magyar festészet történetében ő lehessen a nemzeti művészet reprezentánsa, „...*aki stílust és iskolát is tudott teremteni. Am ahogy a romantikus ellentétekben való gondolkodást a realista látással össze tudta egyeztetni, és a negyvenes években kibontakozó népies irodalomhoz hasonlóan, a zsánerpiktúra külsődleges népábrázolásával szemben valóban eljutott a népi mélyrétegekig: ez már valóban egyéni tett volt, és a magyar kultúra szerves*

részévé, meghatározó összetevőjévé vált. ... Főművein az életismeretből fakadó valóságglátás áttörte az életképfestés nemzetközi sablonjait, és elkerülte az akadémizmus buktatóit is. E művekben született meg az a stílus, amelyre találó a romantikus realizmus elnevezés, és amely a magyar festészet egyik életerős ágát indította el.” (Aradi 1983.)

Festészetének érzelmeiktől fűtött realizmusa mellett jellemző vonása és jelentős értéke különleges pszichikai érzékenysége, lélekábrázoló képessége.

Köpenyes férfi. (Tanulmány a Zálogház című képhez.) Olaj, fa. 92x72 cm. 1874
Budapest, Magyar Nemzeti Galéria

Ahogy a „Zálogház”-hoz készült tanulmány szereplője, a köpenyes férfi hüvelykujjával finoman megpöccinti az ujjai közt tartott szivar végét, merengve nézi talán annak izzó szikráját – esetleg a poros padlót, amire a hamu lehullik, s amin továbblépünk - vagy még azon is túl...talán, igen, inkább még azon is túl...valamit, valahol nagyon messze... Megszólít minket is ez a töprengő figura. A testtartás, a mozdulat, ez a gesztus ismerősnek tűnik, sokat mond korunk emberéről. Kérdéseket vet fel, és gondolatokat indukál.

Törődünk-e a mások nyomorával, bajával, vagy éppen használjuk ki minél jobban a kínálkozó alkalmat és maradjunk csak szigorúan az üzlet realitásánál, a profit könyörtelenül és értelmetlenül boldogító, önző szenvedélye, a pénz gyűjtése, felhalmozása mellett? Ha csak ezt az alakot nézzük is, megérinti bennünk jelenkorunk számos nagy dilemmáját, ostoba tévedéseit. Ragyogó, fényes zsákutcákat villant fel.

Különösen cseng vissza ez a kérdés az ő festői pályája ívében is. Siker és vagyon, anyagi biztonság, vagy a felfedezés bizonytalansága – sőt, biztos kudarca, a nagy újítók tragédiája?

Ő a jólét mellett maradt és elfordult a festészet nagy forradalmáraitól. Ám tehetsége, biztos festőösztöne mégis átragyog mindegyik alkotásán. A *Poros út I. és II.* változataiban felfénylenek azok a lehetőségek, amelyek az impresszionizmus legnagyobbjai – és a festészet nagy megújítói - közé sorolhatták volna. (Ám ezekben az alkotásokban – az impresszionisták szemléletével ellentétben - a természet monumentalitása, drámája szólal meg, amely az emberélet mélységes, megrendítő viharaira is utal. Lélekkel telített.) Munkácsy tudatosan elhatárolódik az impresszionisták világától. Ezt gyakorta emlegetik kritikusai, de jegyezzük itt meg, hogy több impresszionista maga, - és a posztimpresszionisták is - elfordultak e kétségkívül ragyogó festészeti formát létrehozó irányzattól, amely azonban a szigorúan vett szakmai problémákon túl semmiféle tartalmi kérdést, mondanivalót nem vállalt fel. Ezért vált zsákutcává. Szerepét betöltötte, és a festők továbbléptek, mert érezték, hogy a festészet ennél többre hivatott.

Munkácsy sajátos érzékenysége, mélyről buzgó művészi indulata, energiái közvetlenül érzékelhetőek például a – ritkán látható – akvarelljeiben. E csodálatos, könnyed festői technika egyenes, magabiztos fogalmazást, pontos, „*készre fogalmazott előbeszédet*” követel. A színbeli visszafogottság, a finoman rezgő zöldek és barnák, az érzékeny, gazdag felületek az akvarell lírai könnyedségével a lombok közt átszűrődő fények szépséges élménye mellett a legmélyebb drámát is képesek megszólaltatni. A finom impresszió mellett a lélek teljes dinamikája jelenik meg előttünk megkapó közvetlenséggel és természetesen magabiztossággal ezen a kisméretű lapon. Születés és elmúlás, az emberélet ragyogó fényei és drámája – végtelenség és végesség törekeny kettőssége rezdül meg a mester keze nyomán, melynek mozdulatait közvetlenül olvashatjuk le, ecsetvonásonként, érintésenként a lapról.

Fasor. 1880 (akvarell, papír, 250x392 mm. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria)

Végtelenség és végesség, mélység és magasság kontrasztjait, dilemmáit hordozzuk magunkban kiszabott időnkön át, miközben a múlandósággal folytatott állandó küzdelem zajlik bennünk, kicsiben és nagyban. Aki elmegy, az itt maradottak emlékeiben él tovább, s ha

ők is távoznak majd, már csak egy-két fotó, vagy továbbadott történet emlékezik meg róla. Végül maradnak a kőbe vésett betűk, számok. A művész a maga sajátos módján harcol ezen a fronton. A nagy alkotók - műveikben élnek tovább.

Liszt Ferenc portréja 1886. Olaj, vászon, 130 x 98,5 cm, Budapest, Magyar Nemzeti Galéria

A zene hangjai és ritmusai – ahogy a színek és a formák – közvetlenül a lélekhez szólnak. Jelentésüket nem lehet és nem is kell verbalizálni. A kották által rögzített muzsika a legteljesebb és leghitelesebb beszámoló a zenész személyiségéről, az őt foglalkoztató gondolatokról, a hozzájuk kötődő, azokat színesítő érzelmekről.

A művek beszélnek helyettünk – és rólunk majd. Ám a festészet képes megőrizni az alkotásokhoz tartozó embert is, az egykori személyt, akit egy kicsit így mindig újjá is éleszt, feltámaszt.

Munkácsy ecsetje, különleges léleklátó, teremtő képessége megmutatja nekünk e csodálatos muzsikus arcát is. Jellemét, nemes karakterét megőrzi a másik nagy művész róla alkotott víziója. A teremtő szellem és az alkotó-megvalósító, finoman jellemzett, érzékeny kezek, mintha csak egy pillanatra pihennének meg munka közben a kedvünkért. Hogy láthassuk őket, kis szünetet tartanak két zenei gondolat között, aztán eltűnnek a háttér titokzatos, mély homályában, a végtelenben valahol – amerre talán a zongora billentyűinek lágyan felfénylő akkordja vezeti a szemet.

Borbély Károly

Irodalom:

- A művészet története Magyarországon. Szerk.: Aradi Nóra. Budapest. Gondolat. 1983.